

elméleti megalapozottsággal készült, egyszersmind tudományos és esszéisztikusan olvasmányos, színvonalas tanulmányokat.

Felveti többek között azt a gondolatot, hogy vajon a kritika a vers felé vezető úton nem foglalkozik-e többet önmagával, ahogy újabban ez divat, mint tárgyával. Két műfaj, a napló és a vers határvonalán haladva vizsgálja a valóság és a költészet kölcsönösségét. Írásaiból példákat kapunk a hagyományteremtés és hagyománytörés elválaszthatatlanságára. Ismét másut arról olvashatunk, hogy a napjainkban jellemző iróniát nem beszédmódnak, hanem sajátos korszerű műfajnak kell tekinteni.

Bányai János kritikusként is, tanulmányíróként is kerüli a kizárólagosságot. Ezt módszere, miszerint az olvasót nem állítja kész tények elé, hanem az olvasóval egy időben, együtt járja végig az utat, melyen ismeretekhez juthat, Bányai irodalomszemlélete és -értelmezése eleve elutasítja, elfogadhatatlannak tartja.

Nem tanítani akar, inkább társat keres az irodalomról való gondolkodásban, miközben példát mutat arra, hogyan kell irodalmi műveket olvasni. Ha valamire tanít, akkor olvasni tanít.

Olvasókként legyünk társai a szerzőnek, mert így közelebbi kapcsolatba kerül(het)ünk az irodalommal, melyhez a tanulmányíró és kritikus Bányai János felkészülten és nagyfokú, példás érzékenységgel viszonyul.

GEROLD László

KALAPIS ZOLTÁN: BÚZA, DOHÁNY, SELYEM

Tudományos igényű publicisztikánk kiváló művelője, Kalapis Zoltán honismereti szorozatának újabb darabját, immár az ötödiket teszi az olvasó elé. Címe: *Búza, dohány, selyem*, s a kötet, közelebbi meghatározás szerint „gazdaságtörténet és népeletkutatás a szakmunka és áruforgalom köréből”. Őt értékes tanulmányt tartalmaz, amelyek eddigi gazdaságtörténet-írásunk mulasztásait, hiányosságait pótolják, méghozzá a szerzőnktől megszokott alapossággal, élvezetesen és olvasmányosan.

E kötetet jelentős, hézagpótló bánáti gazdaságtörténeti munkaként tarthatjuk számon, annál is inkább, mert az öt tanulmány közül három kimondottan bánáti témájú (*A szajáni dohánykertészek; Szántóföldi kertgazdálkodás a régi Torontálban; A Monarchia legnagyobb búzapiaca: Törökbecse;*) a további kettő pedig (*Az eperfa 250 éve Vajdaságban; A téglagyártás évszázadai*) részben bánáti anyagot is tartalmaz. Ezt már csak azért is fontos hangsúlyozni, mert bánáti tárgyú, magyar nyelvű gazdaságtörténeti munka az utóbbi egy évszázadban (!) még mutatóban is alig akadt. Ilyen vonatkozásban remélni szeretnénk, hogy Kalapis Zoltán jelen kötete újabb gazdaságtörténeti kutatások kiindulópontja lesz, újabb művek ösztönzője is.

Talán éppen e szakterület elhanyagoltsága miatt hatnak Kalapis Zoltán több éves, szorgalmas anyaggyűjtés után, körültekintően megírt tanulmányai a szokásosnál meglepőbben.

Korábbi szokásához híven, szerzőnk egy-egy témán belül is mindig többet mond el a címben megszabott kerettől, részletkérdésekre, fogalmak, események tisztázására is kitér, ha úgy méri fel, hogy az nélkülözhetetlen írásának megértéséhez. Szabatosan magyaráz,

értékel is, állást is foglal. A tények mögött tehát mindig megtaláljuk a szerzőt és annak egyéni meglátásait, értelmezését, ami mindenképpen nagy erénye a kötetnek.

A *szajáni dohánykertészekről* szólva például nemcsak a szűkebb értelemben vett dohánytermesztésről szól, annak fortélyairól és eszközeiről, hanem a telepítésről, a szájáni nagycsalád életéről, szokásrendjéről és néphagyományairól is.

A *Szántóföldi kertgazdálkodás a régi Torontóban* című írásával azt az általánosan elterjedt nézetet cáfolja hiteles levéltári adatokkal, amely szerint Bánát a 18. században teljes egészében elvadult, mocsaras, egészségtelen hely volt, bizonyítva, hogy már akkor voltak benne nagy gonddal művelt zöld „oázisok”. Írásában feltérképezi többek között a híres bolgárkertészek munkáját is, kitér a régente neves bánáti mintagazdaságokra, szól Fehér Sándorról, a turkesztán dinnye magyarországi meghonosítójáról, annak paulisi gazdaságáról, meg a kiváló sárgadinnyét és szőlőt termesztő törökbecsei nagybirtokról, Rohonczy Gedeonról.

Az *eperfa 250 éve Vajdaságban* című tanulmányában az eperfa telepítésének körülményeit tárja fel, meg annak szereplőit, részletesen ismertette egy vidékünkön egykor virágzó, ma már letűnt iparágat, a selyemhernyó-tenyésztést, illetve a selyempipar kialakulását, meg annak első vajdasági manufaktúráit.

A *Búza, dohány, selyem* legterjedelmesebb, de minden bizonnyal legjobb írása A *Monarchia legnagyobb búzavására: Törökbecse* című tanulmány. Ebben Kalapis Zoltán érdekesítően tárja fel, miként lett Törökbecse a 18. század végén és a 19. század elején nemcsak a Monarchia legnagyobb búzapiaca, hanem Európa egyik legvirágzóbb és legnagyobb vásároshelye. A szerző kitér a gabonaszállítás útvonalainak ismertetésére, de azok szereplőire is: a furfangos kalmárokra, a szenálókra és grosztyárokra, a hajóslégenyekre meg mindazokra, akik ebben a fontos tevékenységben részt vettek.

A *téglagyártás évszázadaiban* vidékünk tégláégetési mesterségének és téglalapítészeti-nek múltját, és annak központjait térképezi fel a legrégebb időktől csaknem napjainkig.

Az öt említett tanulmány közül négynek – a témák látszólagos különbözősége ellenére is –, azonos a történelmi kerete. Az pedig az 1710-es évek utáni időszak, pontosabban a törökök kiűzését követő korszak, amikor vidékünkön szinte mindent újjá kellett szervezni, a gazdaságtól a közlekedésig. Amikor több-kevesebb rendszerességgel megkezdődtek a telepítések, amikor fejleszteni kellett az ipart, a manufaktúrákat, újabb lendületet adni a földművelésnek, lecsapolni a mocsarakat, falyvakat, városokat építeni, kijavítani az utakat, helyreállítani a közigazgatást, szavatolni a közbiztonságot. Ezekből a török kiűzése utáni évtizedekből, a hol sikeres, hol sikertelen tenniakarásból, próbálkozásokból meríti témáinak zömét Kalapis Zoltán, és ecseteli az újrakezdés itteni fontosabb gazdasági mozzanatait – a török járómból szabadult vidék lakosságának „moccanó világát”.

A kötetet Németh Máttyás fényképei és reprodukciói teszik szemléletesebbé, élvezetesebbé. A *Búza, dohány, selyem* gazdag levéltári anyagánál fogva nemcsak az olvasók érdeklődésére számíthat, hanem a szakmabeliek odafigyelésére is.